

OBAVIJESTI O PROBLEMIMA METODOLOGIJE HISTORIJE

MIRJANA GROSS

Što je novo u američkoj „novoј” historiji

Svatko tko bi želio cjelovito odgovoriti na to pitanje morao bi provesti nekoliko godina u američkim univerzitetskim knjižnicama. Mislim da, ipak, mogu dati nekoliko prilično pouzdanih obavijesti, jer sam imala priliku da čitam velik broj časopisa i knjiga i da u živoj diskusiji s američkim historičarima upoznam bar neke odrednice kretanja u »novoј« historiji.

Već će listanje po historijskim časopisima pokazati dvije, možda, suprotne tendencije. Najprije, riječ je o atomizaciji historijske znanosti na »poddiscipline«, kao što su: »nova« ekonomska historija, »nova« socijalna historija, »nova« intelektualna historija, »nova« politička historija ali i »nova« urbana historija, »nova« ruralna historija, »nova« historija ženâ. Pri tom je, dakako, veliko pitanje kakav je odnos tih pojedinih »poddisciplina« historije prema ostalim društvenim znanostima u pogledu pristupâ i metodâ. Druga tendencija, nazvana »komparativna« historija ide za uopćavanjem pojedinih »slučajeva« (case-studies), njihovim sustavnim uspoređivanjem pomoću suradnje tih »poddisciplina« i načelnim interdisciplinarnim pristupom, tj. zajedničkim istraživačkim programima određenih društvenih znanosti. Čini mi se da je osnovni problem u tome hoće li se te različite »nove« historije, svaka za sebe, jednostavno integritati u određene društvene znanosti ili će sve zajedno stvoriti »novu« historijsku znanost.

Uredništva značajnijih časopisa u SAD slijede nova kretanja ili nastoje da se njihova revija probije u avangardu »nove« historije. Međutim, golemu većinu američkih historičara radi još uvijek na »konvencionalni« način i malo se zanima za »novo«. Diskusija u vezi s pojedinim granama »nove« historije i njihovim znanstvenim rezultatima izvanredno je zanimljiva. U njoj sudjeluju historičari koji u načelu prihvaćaju potrebu da se, prije svega, američka povijest ponovo osmisli i napiše (re-thinking, re-writing) »novim« metodama ali se u mnogim bitnim pretpostavkama ne slažu.¹

¹ Izvanredno je velik broj knjiga, prije svega zbirki članaka, u kojima se raspravlja o tradicionalnim ocjenama određenih povijesnih činjenica i opravdavaju se »nove« interpretacije. Na sve se strane javljaju »ikonoklasti«. Npr., C. Vann Woodward ur., *A Comparative Approach to American History*, Voice of America Forum Lectures, 1968; G. N. Grab – G. A. Billias ur., *Interpretations of American History I–II*, 3. izd., New York 1978; W. Cartwright – R. Watson ur., *The Reinterpretation of American History and Culture*, Washington D. C. 1973; usp. i F. Freidel, *Harvard Guide to American History*, 2 sv. Cambridge Mass. 1974.

Čuje se glas onih koji se nalaze između »starog« i »novog« i s pravom prosvjeduju protiv aspiracija i pretjerivanja »nove« historije, kada je uzurpiraju nehistoričari, pokušavajući pod tom firmom pretvoriti historijsku znanost u puku retrospektivu za potrebe ekonomije, psihologije, antropologije itd. Neki su nastupi »nove« historije doista senzacionalistički i reklamiraju svoja dostignuća potpunom negacijom dosadašnjih rezultata određene grane historijske znanosti. No, javljaju se i neki konzervativci koji nastoje pobijati »novu« historiju s tradicionalnih pozicija.

»Nova« historija funkcionira i postiže glavne rezultate u istraživanju američke povijesti, dok, npr., pristupi evropskoj povijesti umnogome ovisе o značaju historiografije u određenim evropskim zemljama.² Da bismo shvatili fenomen »nove« historije, moramo imati u vidu društvenu i ideološku klimu koja joj pogoduje. Pedesetih godina, za ideološkog zamrzavanja u vrijeme »hladnog rata«, tradicionalni američki mit o »loncu za taljenje« (melting-pot) doživio je, možda, svoj vrhunac. Taj mit interpretira amerikanizaciju doseljenika u smislu nastajanja jedno-obrazne američke Nacije-države kao bijele »srednje klase«, koja dobiva svoju snagu iz savršenih američkih demokratskih institucija, i doživljava »progres« koji može zaustaviti samo komunizam. Zato je sastavni dio toga mita uvjerenje kako SAD treba da preuzmu odgovornost za ostali svijet. Tzv. »consensus« historija imala je zadaću da legitimira taj mit i da podupre akcije u njegovu smislu (npr. da opravda vijetnamski rat). »Consensus« historija imala je tendenciju da porekne značenje političkih sukoba i društvenih suprotnosti u SAD, da istakne »consensus« među američkim leaderima, bez obzira na njihova različita politička opredjeljenja. Danas više ne postoje uvjeti za takvu »homogeniziranu« historiju. Mit o »loncu za taljenje« doživio je slom a »nova« historija prilazi svom predmetu istraživanja mjerenjem i studijem pojedinačnih »slučajeva«, kriterijima prema kojima mora što preciznije definirati političke sisteme i ideologije, društvene i »etničke« »grupe« i njihove različite interese. Zato ona nužno istražuje političke »konflikte« kao bitno obilježje američkog političkog života.³

Šezdesetih godina postalo je sve jasnije da američka nacija nije »lonac za taljenje« nego da više liči na »zdjelu (miješane M. G.) salate«. Velika pobuna Crnaca, pokreti za građanska prava raznih »etničkih« manjina, vijetnamski rat pa i ubojstvo braće Kennedy i Martina Luthera Kinga onemogućili su dalje zanemarivanje činjenice da nije riječ o bijelom društvu »srednje klase« nego o multirasnom i multikulturnom društvu koje je prožeto »konfliktima« i »napetostima«. Pokret za građanska prava upozoravao je na diskriminaciju i predrasude na svim područjima života. Iskrsla su velika pitanja o tome u čemu je, zapravo, američki identitet, kakvo je društvo u SAD, koje su njegove vrednote i što SAD doista znače u svijetu. Slom asimilacionističke dogme nužno je izazvao posljedice i u društvenim znanostima i u historiji. Viziju tobože homogene

² Na drugi način i u Zapadnoj Evropi postoji problem raspadanja historijske znanosti u pojedine historije, retrospektive određenih društvenih znanosti. *M. Gross*, Metodološki problemi strukturalne historije s posebnim obzirom na stupanj razvoja jugoslavenske historije, ČSP, I, 1978, 71–80.

³ *B. Sternsber*, *Consensus, Conflict and American Historians*, Bloomington 1975.

američke nacije zamijenila je spoznaja o složenim društvenim strukturama i multirasnim obilježjima stanovništva SAD.

Afrički i indijanski Amerikanci, Hispanici (Chicanos, tj. Meksikanci, Portorikanci i ostali doseljenici iz Latinske Amerike uskoro će brojem premašiti crne Amerikance), azijski Amerikanci i bijele »manjine« koje se nisu integrirale u anglosaksonsku (protestantsku) elitu, postali su subjekt historijskog istraživanja.⁴ Potreba da se prevlada stara idealizirana slika američkog društva izvanredno je pogodovala istraživanju različitih područja društvenog života. Historijska se znanost počela baviti temama koje su dotada bile rezervirane samo za društvene znanosti. Samim tim pojavilo se pitanje novih metoda, novih »poddisciplina«, »interdisciplinarnosti«, sve u svemu, nove identifikacije historijske znanosti. Nije slučaj što je »nova« historija nastala u svoj svojoj kontroverznosti upravo u šezdesetim godinama, iako mnogi njeni važni sastojci datiraju od početka 20. stoljeća.

Među pobornicima »nove« historije javljaju se tendencije koje su izraz shvaćanja širokoga raspona političkih uvjerenja i pogleda na svijet, možda, od umjerene desnice do umjerene ljevice. Unutar »nove« historije vodi se žestoka ideološka bitka. Nemam, na žalost, dovoljno podataka za pokušaj da privremeno ocijenim ta previranja. No, mislim da je jasno kako fenomeni »nove« historije nadilaze probleme historijske znanosti, njena odnosa prema ostalim društvenim znanostima i njene funkcije u američkom društvu i da su izraz znatno širih društvenih kretanja i njihovih ideoloških opravdanja.

Sam pojam »nova« historija nije se pojavio tek šezdesetih godina nego na početku ovoga stoljeća kao reakcija na mješavinu pozitivističkih učenja i tehnike Rankeove škole koja je tada predstavljala normu američke »događajne« historije.⁵ Uoči prvoga svjetskog rata »nova« historija počela je pod utjecajem američke pragmatističke filozofije »prezentizma« žestoko pobijati stare zasade. Njeni su pobornici bili, uglavnom, krajnji relativisti i smatrali su da su povijesne činjenice samo simbol složene stvarnosti koja se ne može spoznati. No, s druge strane, oni su počeli bitku da se u historijsko istraživanje uključe sva društvena područja. Tada se uzdigla ekonomska historija koja po mišljenju pobornika »nove« historije nije bila kadra da proizvede solidne tehnike, metode i modele. Rodila se i »intelektualna« historija koja je i danas važna grana »nove« historije. Ta »stara nova« historija proširila se nakon prvoga svjetskog rata većim dijelom unutar koncepcija evropskog idealističkog historizma Collingwooda i Crocea.⁶

⁴ Postojala su, dakako, istraživanja »manjina« ali ne kao samostalnih povijesnih subjekata nego, uglavnom, samo kao pozadine za povijest bijele »srednje klase«. Danas ti problemi ulaze sve više u središte pažnje historičara. Npr., *N. Glazer – P. D. Moynihan, Ethnicity: Theory and Experience*, Cambridge Mass. 1974; *Isti: The Negroes, Puerto-Ricans, Jews, Italians and Irish of New York City*, 2. izd. Cambridge Mass. 1976; *J. Barton, Brief Ethnic Bibliography*, Cambridge Mass. 1976.

⁵ O američkoj »noj« historiji do drugog svjetskog rata usp. *M. Gross, Historijska znanost – Razvoj, oblik, smjerovi*, Zagreb 1976, 183–5; *M. G. White, Društvena misao u Americi*, Zagreb 1978.

⁶ *Gross*, n. dj. 159–62, 176; v. bilj. 40.

Već su se tada javila neka obilježja značajna za današnju »novu« historiju. S jedne strane, postojala je težnja da historijsko istraživanje obuhvati što šira područja ljudskoga života, no s druge, počeo je proces prema uskoj specijalizaciji. Nakon drugoga svjetskog rata »nova« se historija počela mijenjati da bi šezdesetih godina u povoljnoj političkoj i ideološkoj klimi istupila s novim problemima, prije svega sa znatnim proširenjem područja istraživanja, s razmišljanjem o novim metodama za historiju kao za društvenu znanost ali i s tendencijama koje u sebi kriju opasnost atomizacije historije.

»Novo« u današnjoj »novoj« historiji proizlazi iz njena »društveno-naučnog« pristupa na temelju suvremenih neopozitivističkih učenja u SAD. Ideal je egzaktno, empirijsko istraživanje pojedinih »slučajeva« (case-studies) koji se zatim nastoje uspoređivati. Pri tom se pomoću obavijesti iz izvora provjeravaju hipoteze koje potječu iz teorija raznih društvenih znanosti. Raspon nagoviještenih »novosti« i nedorečenih traženja vrlo je širok no u prvom su planu zacijelo kvantitativne metode. Bilo bi, ipak, potpuno pogrešno svesti osnovnu problematiku »nove« historije na kvantifikaciju. Određeni broj ekonomista, psihologa, sociologa, antropologa poistovjećuje, uz veliku reklamnu buku, znanstveni pristup s brojenjem i mjerenjem i poriče vrijednost »kvalitativne« historije. Upotreba statističke tehnike i verbalni opis serija brojki, umjesto historijske analize, često se smatra razgraničenjem između »starog« i »novog«. Zato se »nove« tehnike često upotrebljavaju unutar istraživačkih normi »stare« historije i stvaraju ponekad vrlo lošu kombinaciju »stare« i »nove« historije.

Pitanje je koliko je ostvareno od ambicioznog programa »društveno-znanstvene« historije: 1. da proizvede »kolektivnu« historiju koja bi neposredno povezivala »iskustva« velikog broja pojedinaca ili »društvenih jedinica« s »uzorcima« ponašanja i promjena, 2. da se povijesni tok pokuša objasniti pomoću »teoretskih koncepata i modela«, 3. da upotrebljava usporedbu kao »sistematsku, standardiziranu analizu sličnih društvenih procesa ili pojava u različitim okvirima, kako bi mogla razviti i provjeravati opće ideje o tome kako ti procesi ili pojave djeluju«. ⁷ Dojam pažljivog promatrača mora biti da u tom pogledu nije postignuto više osim određenih usmjerenja. S druge strane, upotreba kvantifikacije od njenih najprimitivnijih oblika do složenih matematičkih modela (rjeđe) silno se proširila od kraja šezdesetih godina do danas. Zato je iskovan pojam »nova kvantitativna« historija, izdaju se zbornici koji ilustriraju primjenu kvantitativnih metoda na razna područja istraživanja, a posebne organizacije stvaraju »banke« podataka za kvantifikaciju i pokušavaju povezati historičare i predstavnike ostalih društvenih znanosti

⁷ D. S. Landes – Ch. Tilly ur., *History as Social Science*, Englewood Cliffs, New York 1971, 71–3. Izdanja koja su pokrenula usmjerenje prema »društveno-naučnoj« historiji jesu: *Social Science Research Council, Theory and Practice in Historical Study: A Report of the Committee on Historiography*, Bulletin 1954, New York 1946; *The Social Sciences in Historical Study: A Report of the Committee on Historiography*, Bulletin 64, New York 1954; L. Gottschalk ur., *Generalization in the Writing of History: A Report of the Committee on Historical Analysis in the Social Science Research Council*, Chicago 1963.

različitim skupovima ili zajedničkim projektima.⁸ Dojam da je kvantifikacija osnovno obilježje »nove« historije, a ne samo metoda, proizlazi također iz sve šire upotrebe kompjutera.⁹

Čini se da još i danas vrijede argumenti s kojima je »humanistički« historičar A. Schlesinger ml. ustao protiv pretjerivanja »kvantitativne« historije. On je priznao da mnogo duguje društvenim znanostima u vezi s proširenjem svoga intelektualnog horizonta, s produbljanjem svoga shvaćanja o radu historičara te spoznajom o epistemološkim i metodološkim nedostacima svoje djelatnosti. No, proglasio je mistikom uvjerenje da su dogme behaviorističkih društvenih znanosti »središnji i nepogrešiv put«, pogotovu kada se kvantitativne metode poistovjećuju s tim putem. Osudio je žestoke napade društvenih znanosti na »klasična« historijska pitanja, smatrajući kako je svrha tih akcija da se historičari primoraju da traže isključivo kvantitativna rješenja. On ne pobija vrijednost kvantitativnih metoda ali se suprotstavlja tendenciji da se tim metodama traže odgovori na sva pitanja koja »humanist« mora uzeti u obzir i da se tvrdi kako su one povijesne činjenice koje se ne mogu kvantificirati — nevažne! Zato Schlesinger zaključuje da je kvantitativno istraživanje, kao pomoć za proučavanje društva i čovjeka, neophodno ali i nepotpuno, a da je kao kriterij za određivanje važnosti historijskih problema potpuno promašeno.¹⁰ Danas pretjerivanje s »kvantitativnom« historijom sve više prepušta mjesto realnoj procjeni da je riječ o metodi kojom se historičari mogu koristiti uz »kvalitativne« metode. Dakako, ekonomisti, psiholozi i predstavnici ostalih društvenih znanosti, koji ne poznaju nikakvu historijsku disciplinu nego samo retrospektivu vlastite znanosti kao »laboratorij« za svoje teorije, i dalje smatraju da su »naučne« isključivo kvantitativne metode.

U posljednje vrijeme pobornici »društveno-naučne« historije organizirali su se radi sistematskog provođenja svoga programa. Udruženje za društveno-naučnu historiju (Social Science History Association), osnovano 1974, počelo je 1976. izdavati časopis *Social Science History*, ogledalo stremjenja »nove« historije. Cilj je udruženja »poboljšanje kvalitete histo-

⁸ C. M. Dollar — R. J. Jensen, *Historians Guide to Statistics, Quantitative Analysis and Historical Research*, New York 1971; R. Floud, *An Introduction to Quantitative Methods for Historians*, 2. izd., Princeton 1975; R. P. Swieringa ur., *Quantification in American History, Theory and Research*, New York 1970; W. O. Aydelotte, *Quantification in History*, Reading 1971; V. R. Lorwin — J. Price ur. *The Dimensions of the Past, Problems and Opportunities for Quantitative work in History*, New Haven 1972. Od udruženja koja unapređuju kvantitativnu historiju najpoznatija su: Social Science Research Council, Quantitative Data Committee of the American Historical Association, Mathematical Social Science Board. Zapaža se veliki interes za kvantitativnu historiju i u ostalim zemljama. Npr., V. H. Jarasch, *Promises and Problems of Quantitative Research in Central European History*, *Central European History*, sv. 11, br. 3, sept. 1978. U tom je pogledu važan međunarodni skup u Kölnu ljeti 1977. što su ga omogućile: njemačka organizacija »Quantum« i američka Social Science History Association.

⁹ Usp. časopis *Computers and the Humanities*; E. Shorter, *The Historian and the Computer*, New York 1971. Bilten: *Historical Methods Newsletter* (odjela za historiju u Pittsburgu) objavljuje u sv. 7, br. 3, juni 1974, referate s međunarodnog skupa u Upsali, u junu 1973, pod naslovom: *History and the Computers*.

¹⁰ A. Schlesinger, Jr., *The Humanist looks at the Empirical Social Research*, u: R. P. Swieringa, ur., *Quantification*, n. dj.

rijskog objašnjenja pomaganjem selektivne upotrebe i adaptacije relevantnih teorija i metoda iz disciplina društvenih znanosti u nastavi i istraživanju.¹¹ U programu se ističe potreba »generalizacije« koju treba provjeravati sustavnim ispitivanjem izvorne građe uz pomoć »kvantitativne analize«, kada ona odgovara mogućnostima i predmetu istraživanja. Ne povijeda se, dakle, kvantitativna metoda kao jedini znanstveni pristup. Časopis želi objavljivati priloge koji sadrže usporedbe »u vremenskom toku, između pojedinaca i grupa unutar određene populacije i između različitih populacija koje se mogu usporediti prostorno i vremenski.«¹² Zacijelo je bitan »interdisciplinarni fokus« uperen prema »povijesnoj dimenziji«. Osnovno je zato omogućiti sustavnu suradnju između društvenih znanosti i historije. Nemam dojam da se pri tom stavlja historija u podređeni položaj kao što je to bilo prije desetak godina, kada se smatralo da istraživanje različitih područja društvenog života, zapravo, znači »sociologiziranje« historijske discipline.¹³ To se, uz ostalo, može zaključiti iz »interdisciplinarne mreže« udruženja za društvene nauke. Na čelu projekata, odnosno područja istraživanja, stoje stručnjaci raznih društvenih znanosti, i to 23 historičara i 11 pripadnika ostalih društvenih znanosti.¹⁴ Iako se »društveno-znanstvena« historija nekada naziva i »novom socijalnom« historijom, ona je, zapravo, skupni naziv za sve »nove« historije koje se bave specijalnim područjima. Dakako, »transfer« ideja i postupaka između historije i sociologije zauzima vrlo važno mjesto.¹⁵

Kao reprezentativni primjer za usmjerenje i ciljeve »društveno-znanstvene« historije može poslužiti časopis *Comparative Studies in Society and History* koji je počeo izlaziti još 1959. Pokrenula ga je Silvia Thrupp, medievist, učenica jednoga od osnivača »analističke« škole Marca Blocha. Uočila je potrebu da se problemima »društvene stratifikacije«, demografije, razvoja obitelji i sl. priđe poredbenim putem i da se više pažnje posveti »nižim klasama« i kvantitativnim metodama. Da bi pomogla rješavanju tih problema, pokrenula je časopis s člancima iz svih društvenih znanosti.¹⁶ Od autora koji se javljaju u časopisu, otprilike su trećina historičari, trećina antropolozi ili sociolozi a trećina politolozi, pravnici, ekonomisti i psiholozi. Časopis zastupa mišljenje da ta suradnja ne ugrožava »autonomiju posebnih tradicija« pojedinih društvenih znanosti.

Svaki je broj časopisa tematski, a člancima prethodi predgovor uredništva koje komentira različita shvaćanja autorâ. Uredništvo nastoji izabrati opće teme koje pojedini autori mogu razrađivati na svom području istraživanja. Zapazila sam da im malokad uspijeva prava usporedba rezultata

¹¹ *Social Science History*, sv. 1, br. 1, jesen 1976. Predgovor urednika.

¹² Isto.

¹³ S. M. Lipset – R. Hofstadter, *Sociology and History: Methods*, New York 1968.

¹⁴ To su pet sociologa, tri politologa, dva antropologa i jedan demograf.

¹⁵ Deveti međunarodni kongres sociologa u Upsali (august 1978) raspravljao je o upotrebi historijskih izvora za provjeravanje socioloških teorija, o pitanju formulacije generalnih teorija o društvenim promjenama koje bi se odnosile na različite povijesne situacije i o područjima na kojima su se dosad javile najvrednije sinteze sociološkog i historijskog istraživanja.

¹⁶ Program urednice S. Thrupp u prvom broju CSSH i njen komentar dostignuća, nakon šest godina izlaženja časopisa, preštampani su u: R. Grew – N. S. Steneck ur., *Society and History, Essays by Sylvia L. Thrupp*, Ann Arbor 1977.

koji proizlaze iz objavljenih članaka. To je lakše kada je riječ o temama oko kojih se mišljenja neposredno sukobljavaju.¹⁷ U većini slučajeva toliko su različiti pristupi, »koncepti«, pa i sama područja istraživanja da se pokušaj usporedbe nekad čini kao usporedba pod svaku cijenu. Pojam »komparativna analiza« uglavnom znači usporedbu »realnog ponašanja« a ne apstrakciju, pri čemu se vodi računa o složenosti povijesnih činjenica. Mislim da je uspjeh postignut, prije svega, u identifikaciji novih istraživačkih pitanja, i da to uspoređivanje stimulira otkrivanje novih odnosa u povijesnoj zbilji. Dosad postoje različita mišljenja o tome što je »komparativna« historija. Ona, zapravo, još nema svoju pravu funkciju ali su težnje povezane s njome, zacijelo, proširile horizont historičarâ. Za ilustraciju *Social Scientific History*, zanimljiv je i časopis *The Journal of Interdisciplinary History* koji je počeo izlaziti 1970. Raspon tema u tom časopisu vrlo je širok i nema pokušaja da se pošto-poto uspoređuju određeni rezultati. Interdisciplinarnost, odnosno usmjerenje prema »komparativnoj« historiji, zastupaju gotovo svi veliki američki časopisi kao što su: *American Historical Review*, *The Journal of History of Ideas*, *The Journal of Social History*, *Journal of Contemporary History*, *The Journal of Urban History*, godišnjak *Perspectives in American History* i dr. Posebno mjesto zauzima časopis *History and Theory* koji je glasilo filozofa a ne historičara.

U vezi s tendencijom prema interdisciplinarnom istraživanju i »komparativnoj« historiji, značajna je suradnja američkih historičara s francuskim »analistima«. Mnogi smatraju da su njihova djela već postala »manji klasici«. ¹⁸ Ta je suradnja institucionalizirana 1977. osnivanjem »Centra Fernand Braudel za studij ekonomije, historijskih sistema i civilizacija« na državnom univerzitetu New Yorka u Binghamptonu. Predstoje opsežni projekti i zajednička izdavačka djelatnost.¹⁹

¹⁷ Zanimljiva je diskusija o teoriji »konvergencije«, tj. o shvaćanju da kapitalistička i socijalistička društva postaju sve sličnija u procesu modernizacije, CSSH, sv. 18, br. 1, 1976. Teško je uspoređivati čak i problematiku »revolucija«, jer se pod tim pojmom razumiju sasvim različite povijesne činjenice, CSSH, sv. 18, br. 2, 1976.

¹⁸ Uvodna riječ u sv. 1, br. 1, 1970. *The Journal of Interdisciplinary History*.

¹⁹ Centar izdaje svoj zbornik *Review*, od 1977. Program ističe »primat analizâ ekonomijâ u toku dugoga historijskog vremena i na širokom prostoru, holizam društveno-povijesnih procesa i prijelaznu (heurističku) prirodu teorijâ«. Želja je uredništva da revija postane izraz »različitosti suvremene svjetske znanosti«. Karakteristično je da je u broju 2 (jesen 1977) objavljen »Prijedlog za istraživanje. Uzorci razvoja modernog svjetskog sistema«. Riječ je o projektu francuskih »analista« u kojem sudjeluju historičari iz velikog broja zemalja Evrope, Sjeverne i Južne Amerike i Azije. Pariška Maison des Sciences de l'Homme i američka Cambridge University Press pripremaju zajednička izdanja na francuskom, engleskom a, možda, i na njemačkom. Prva serija izdanja izlaziće pod naslovom *Studies in Modern Capitalism* u suradnji pariške »Maison« i spomenutoga američkog Fernand Braudel Centra. Usp. obranu analista od kritičara i njihovu valorizaciju: T. Stoianovich, *French Historical Method, The Annales Paradigm*, Ithaca-London 1976 (v. ocjenu te knjige od Z. Barušića u ČSP I, 1978, 131-4). Postoji i posebno periodičko izdanje izabranih članaka iz časopisa *Annales*: R. Forster ur., *Orest Ranum Selections from the Annales*, Baltimore. Do 1978. izašla su 4 sveska. Neki oduševljeni pristaša »analista« kaže u recenziji Stoianovicheve knjige: »interdisciplinarna sinteza pretvara se u internacionalnu globalnu sintezu pod modro-bijelo-crvenom zastavom. Na području historije Francuska je supersila«. M. Harsgor, *Total History: The Annales School*, *Journal of Contemporary History*, sv. 13, br. 1, jan. 1978.

»Nova« je historija, dakle, samo skupni naziv za različite specijalne »historije« koje obuhvaćaju sve brojnija područja ljudskog života. Ali to je i posljedica atomizacije historijske discipline koja prijeti integriranjem pojedinih »novih« historija u određene sistematske društvene znanosti kao skladište podataka za provjeravanje, opravdanje i ilustraciju njihovih teorija. Postoji, prema tome, mogućnost nestajanja historije kao posebne discipline. Radi što potpunije obavijesti potrebno je nešto reći o najvažnijim »novim« historijama.

Počela bih s »novom« ekonomskom historijom, »kliometrijom« ili »ekonomometrijskom« historijom.²⁰ Na konvenciji Asocijacije za ekonomsku historiju 1977. pokušano je izraditi desetogodišnju bilancu osnovnih problema koji su došli do izražaja u žestokim polemikama unutar same »nove« ekonomske historije.²¹ U svom uvodnom referatu, pod značajnim naslovom: »O izbjegavanju Babilona« (kaosa babilonske kule), predsjednik ovog udruženja David Landes, jedan od avangardnih pobornika »društveno-znanstvene« historije, dao je svoju ocjenu »nove« ekonomske historije. Odbacio je rašireno shvaćanje »kliometričara« da se znanost može poistovjetiti s mjerenjem i da su zato kvalitativne ocjene zastarjele, nepouzdana pa i neupotrebljive. Izrazio je žaljenje što, uglavnom, ekonomisti postaju ekonomski historičari i upozorio je na to da razlika i suprotnost između »historijskog ekonomista« i ekonomskog historičara nisu samo u upotrebi kvantitativnih metoda koje su samo oruđe. Dok ekonomist pokušava sistematski graditi »modele« uz pomoć »serija« iz povijesti, tj. pojednostavnjuje zbilju, dotle historičar nastoji otkriti svu složenost povijesnog života. Landes smatra da ekonomska historija treba obje vrste znanstvenika. Potrebno je zato sačuvati i proširiti iskustvo »kliometrije« i nastojati da ona ne postane babilonska kula.

Zanimljivo je da je neki drugi referent na tom skupu započeo svoj prikaz dostignuća »kliometrijske škole« isprikom prisutnima kojima mora da je uvrh glave što neprekidno slušaju o istim problemima.²² Čini mi se da se može uočiti zašto se diskusije vrte u krugu. I iz ovoga skupa se vidi da su »kliometričari« ekonomisti koji pokušavaju povijesne činjenice upotrijebiti za ilustraciju ekonomskih teorija a smatraju da je to što rade — historija! Štoviše, govore o ekonomiji kao lijeku koji treba da »izliječi« »pacijenta«, naime historiju. Historičari, čini se, prihvaćaju gledište da ekonomska historija ne može biti izolirana od ekonomije ali moraju prosvjedovati protiv pokušaja da se »pacijent liječi« tako da ga se, zapravo, ubije a zatim presadi neke njegove organe — ekonomiji! Zato je riječ uvijek o jednim te istim argumentima i ogorčenim diskusijama. Zanimljivo je da »kliometričari« tako uporno objašnjavaju svoj »Babilon« dvojnošću ekonomske historije, tj. njenim položajem između dvije discipline, kao da je to samo obilježje »nove« ekonomske historije. Mislim da je to slučaj i sa svim ostalim »novim« historijama. Svuda ima polemika između pojedinaca koji polaze u istraživanje isključivo na temelju normi behavioristič-

²⁰ Osnovne podatke o »novoj« ekonomskoj historiji v. u *M. Gross, Historijska znanost*, n. dj., 315–6.

²¹ Referati su objavljeni u *The Journal of Economic History*, sv. 32, br. 1, mart 1978.

²² *D. M. McCloskey, The Achievements of the Cliometric School*, na i. mj., 13. Borba oko »kliometrije« vodila se na gotovo svim skupštinama Asocijacije za ekonomsku historiju.

kih društvenih znanosti i historičara. To je, dakako, znak da se društvene znanosti »historiziraju«, no valja temeljito posumnjati da će ti »doktori« izliječiti »Clio«. Prije bi se moglo očekivati da će ubrzati njen kraj. Pri tom, dakako, iskršava ono glavno pitanje: Je li uopće istina da je Clio tako bolesna?

»Kliometričari« se odnose kritički prema marksističkom pristupu u ekonomskoj historiji koji je posebno razvijen u britanskoj historiografiji.²³ Ipak, više nije riječ o »hladnoratovskoj« osudi marksizma kao takvoga. Kao i u Zapadnoj Evropi, očigledno je i u SAD da se društvene znanosti služe određenim elementima marksističkog pristupa.²⁴ U rasponu od odbijanja pa do uvažavanja znatnih dostignuća marksizma u ekonomskoj historiji, »kliometričari« moraju kritizirati marksistički pristup, prije svega, zato što marksističko povezivanje historije i ekonomske teorije ostaje u granicama historijske znanosti, tj. glavni je cilj istraživanje složenog povijesnog razvoja a ne izgradnja modela kao u »kliometričara«. Modeli služe marksistima samo kao oruđe a nisu im svrha.²⁵ »Kliometričari«, također, smatraju da francuska ekonomska historija, koju prakticira škola »analista«, pripada »staroj« historiji, jer nije uspjela postići rezultate upotrebom ekonomističkih teorija i nije izgradila jedinstvenu metodologiju.²⁶ Svoje nastojanje da usko povežu mjerenje s teorijom i da likvidiraju, kako oni kažu, »kvalitativnu« ili »beletrističku« ekonomsku historiju, koja se služila brojevima samo kao ilustracijom, »kliometričari« su se stavili u službu pravoga križarskog pohoda protiv dotadašnjih rezultata istraživanja važnih činjenica iz američke povijesti u težnji da »rekonstruiraju« interpretaciju američke ekonomske povijesti u cjelini. Oni pokušavaju objašnjavati »prošli ekonomski razvoj u obliku provjerenog hipotetičko-deduktivnog modela«, oslanjajući se na ekonomsku teoriju, statistiku i primijenjenu matematiku. Jedino takav postupak, tvrde oni, omogućava »konstrukciju ekonomske historije na bazi naučnih metoda«.²⁷

²³ J. S. Cohen u svom referatu vrlo pozitivno ocjenjuje britanske ekonomske historičare marksiste.

²⁴ Literatura o marksizmu s različitih aspekata velika je. Posljednja zanimljiva izdanja koja sam našla jesu: G. A. Cohen, *Karl Marx's Theory of History, A Defence*, Princeton 1978; W. H. Shaw, *Marx's Theory of History*, Stanford 1978; M. Seliger, *The Marxist Conception of Ideology, A Critical Essay*, New York 1977.

²⁵ U svom komentaru različitih ocjena »kliometrije« D. C. North ističe velik utjecaj marksista na ekonomsku historiju. On smatra da je slabost i kliometričara i marksista što su zarobljeni »svojih osnovnih teoretskih pretpostavki«, na i. mj., 80.

²⁶ Referat R. Forstera, na i. mj., 58–78. U svojoj knjizi »Historijska znanost« n. dj. pisala sam o tri škole ekonomske historije: o »analističkoj« ekonomskoj historiji, o »kvantitativnoj« ekonomskoj historiji Jeana Marczewskoga u Francuskoj, i o američkoj »novoj« ekonomskoj historiji (str. 199–200, 314–16). Marksiste nisam posebno izdvajala jer među »analistima« ima prilično marksista a o britanskim marksistima rekla sam više u vezi sa socijalnom historijom. Na temelju novih informacija, mislim da je »škola« Marczewskoga samo varijanta »kliometrije«. Važne podatke o »novoj« ekonomskoj historiji v. u: A. H. Cole, *The Birth of a New Social Science Discipline: Achievements of the first generation of American Economic and Business Historians 1893–1974*, New York 1974. Zanimljivi su časopisi: *Journal of Economic History*, *History of Political Economy* i *Business History Review*.

²⁷ R. W. Fogel – S. L. Engerman ur., *The Reinterpretation of American Economic History*, New York 1971, 10; P. D. McClelland, *Causal Explanation and Model Building in History, Economics and the New Economic History*, Ithaca 1975.

Zato neprestano objavljuju nove »ikonoklastičke« teze koje, kako misle, ruše sve dotadašnje rezultate. Apsolutizirajući kvantitativne metode kao jedini mogući naučni postupak, oni se, štoviše, zanose iluzijom da mjerenje uvjetuje »objektivnost« i sprečava utjecaj političkih ideologija na istraživanje.

Ekonomist koji je izazvao najgorčeniije polemike jest Robert William Fogel, profesor političke ekonomije i historije na Harvardu. Najprije je izbio spor u vezi s njegovim »kontrafaktičkim« modelima. Da bi usporedio pravu razinu nacionalnog dohotka i razinu koja bi bila prevladala da nije bilo željeznica, konstruirao je »hipotetičko-deduktivni« model, pomoću kojega je na temelju zbiljskih uvjeta konstruirao uvjete koji nisu nikada postojali. Zaključio je da bi i bez željeznica prerije bile naseljene i iskorištene u poljoprivredi, da bi transport kolima i vodeni put bili, uglavnom, dobra zamjena za željeznicu i da, zapravo, ni jedna »inovacija« nije bila presudna za ekonomski rast u SAD u 19. stoljeću.²⁸ Većina je historičara odbacila takav postupak kao »quasi-historiju«.

Još veću prašinu podigla je knjiga R. W. Fogela i S. L. Engermana o ropstvu Crnaca u SAD. Oko te knjige u toku je polemika koja je prešla granice »nove« ekonomske historije i dobiva ideološku boju s obzirom na delikatnost teme koja je povezana s novom borbenošću i s osvješćenjem Afro-Amerikanaca.²⁹ U interpretaciji položaja i rentabiliteta rada crnih robova suprotstavljaju se čak »buržoaski« (tj. Fogel i dr.) i marksistički autori.³⁰ U spomenutoj knjizi, koju su Fogel i Engerman proglasili trijumfom kvantitativne tehnike i potpunom revizijom svih dotadašnjih interpretacija ropstva u SAD, oni se, prije svega, suprotstavljaju shvaćanju da je robovski sistem slabio, jer je ropski rad postao neekonomičan i nije donosio vlasnicima profite, tvrdnjom da je robovski rad bio znatno efikasniji nego obiteljsko farmerstvo na Sjeveru.³¹

Značaj »nove« ekonomske historije proizlazi i iz njene funkcije u univerzitetskoj nastavi. Prema mojim obavijestima, kursovi iz »nove« ekonomske historije mogu se naći samo na ekonomskim odjelima, gdje povijesne činjenice, koje se mogu kvantificirati, služe kao gradivo za konstrukciju modelâ. Na historijskim odjelima postoje, uglavnom, »razredi« »stare« ekonomske historije. Valja, ipak, istaknuti da na nekim historijskim odjelima ima za postdiplomande i doktorande tečajeva o kvantitativnim metodama, uglavnom o primijenjenoj statističkoj matematici. Nastavnici su historičari koji su stekli iskustvo u vlastitoj istraživačkoj djelatnosti. Važ-

²⁸ R. W. Fogel, *Railroads and American Growth, Essays in Econometric History*, Baltimore 1964; *Isti*, A Provisional View of the »New Economic History«, *The American Economic Review*, sv. 54, maj 1964, 377–89; *Isti*, *The New Economic History: Its Findings and Methods*, u: *Fogel-Engerman*, n. dj. i u F. Stern ur., *The Varieties of History*, 3. izd. New York 1973; Usp. i Gross, *Historijska znanost*, n. dj., 315–6.

²⁹ R. W. Fogel – S. L. Engerman, *Time on the Cross: the Economics of American Negro Slavery*, sv. 2, Boston 1974; Vidi diskusiju u: P. David, H. Gutman, R. Sutch, P. Temin, G. Wright, *Reckoning with Slavery: A Critical Study in the quantitative history of American Negro Slavery*, New York 1976; O. Handlin, *The Capacity of Quantitative History, Perspectives in American History*, sv. 11, 1975.

³⁰ V. marksističku interpretaciju u: E. Genovese, *Roll Jordan, Roll: the World the Slaves made*, New York 1974.

³¹ Prvi put se ta tvrdnja pojavila u knjizi: A. H. Conrad – J. R. Meyer, *The Economics of Slavery and other Studies in Econometric History*, Chicago 1964.

no je napomenuti da takve tečajeve ne održavaju samo ekonomski historičari nego i stručnjaci ostalih grana »nove« historije. Došla sam u dodir s dvojicom takvih predavača, od kojih je jedan stručnjak za političku historiju Južne Amerike u 19. stoljeću a drugi se bavi »urbanom« historijom.

»Intelektualna« historija ima veliku tradiciju u SAD. To je historija ideja i institucija koja se posebno razvila pod utjecajem njemačke »Geistesgeschichte« u doba »stare nove« historije, a bavila se ponešto i društvenim uvjetima intelektualnih dostignuća »elitâ«. Danas, uz tradicionalnu historiju, koja proučava »ideje« velikih mislilaca ili određene, uglavnom, političke elite, postoje tendencije za proširenjem društvene osnove tih istraživanja i na idejna kretanja u širim slojevima i »etničkim manjinama«. ³² Valja naglasiti da i u »intelektualnoj« historiji postoje isti problemi kao i u »novoju« ekonomskoj historiji. Kao što ekonomisti žele pretvoriti historijsku disciplinu u skladište podataka za izgradnju svojih modela i teorija pa niječu znanstvenost »kvalitativne« historije, tako i psiholozi i psihijatri nastupaju »agresivno« prema »intelektualnoj« historiji. U ekstremnim slučajevima oni smatraju da se znanstveno objašnjenje povijesnih činjenica mora tražiti isključivo u motivacijama, i to na temelju psihoanalitičkih metoda. I njima je historija samo skladište podataka za njihove (matematičke) modele i oni sebe vrlo glasno reklamiraju. ³³ Pripadnici psihoanalitičkih škola, koje na različite načine interpretiraju Freudovu baštinu, istražuju prije svega psihopatologiju velikih povijesnih ličnosti. ³⁴ To se naziva »psihobiografijom«. I taj jednostrani pristup može poslužiti širenju horizonta historičara. No u svojim najprimitivnijim oblicima »psihohistoričari« zaključuju, npr., da je Hitler mrzio Židove zato što je neki židovski liječnik neuspješno operirao njegovu majku od raka na dojci! ³⁵ Ti pisci pokušavaju objašnjavati povijesne činjenice na temelju svoga iskustva sa psihoanalizom koja liječi uspostavljanjem bliske veze između analitičara i pacijenta. Zato oni, kao i ekonomisti, posmatraju historiju kao pacijenta i pokušavaju ga liječiti tako da mu oduzmu ličnost! Ona psihohistorija koja se može ozbiljno shvatiti, nužno dolazi u suprotnost sa svojom psihoanalitičkom tradicijom koja se kreće isključivo u granicama odnosa djeteta — odrasli. ³⁶

Za ilustraciju ekscesa psihologa ili psihijatara u »psihohistoriji« može poslužiti »psihogenička« teorija Lloyda de Mausea, direktora Instituta za psihohistoriju i urednika *The Journal of Psychohistory* (od 1973), časopisa za »djetinstvo i psihohistoriju«. Polazeći od uvjerenja da historija

³² Rezultati tradicionalnih istraživanja ideja »velikih ličnosti« mogu se naći u *Journal of the History of Ideas*. Usp. i J. L. Tobey, *The History of Ideas, A Bibliographical Introduction*, American Bibliographical Center Clio (dosad dva sveska, 1975–6).

³³ O prodiru psihoanalize u historiju v. Gross, *Historijska znanost*, n. dj., 326–8.

³⁴ U tom pogledu najpoznatije su biografije Luthera i Gandhija E. H. Ericsona. Usp. i knjigu istoga autora: *Life, History and the Historical Moment*, New York 1975; Gross, n. dj., 328. Usp. i B. Mazlish, *The Revolutionary Ascetic, Evaluation of a Political Type*, New York 1976. Zanimljiv je primjer takva pristupa i referat na konvenciji Američke historijske asocijacije, u prosincu 1978, pod naslovom »Nixon: djeteta u muškarcu«. »Psihohistorija«, dakle, ne šteti ni žive.

³⁵ *The Journal of Psychohistory*, sv. 4, br. 3, zima 1977, str. 394.

³⁶ R. J. Lifton — E. Olson, *Explorations in Psychohistory*, New York 1974.

nije znanost, jer tobože ispituje samo što se dogodilo a ne i zašto se dogodilo, on zahtijeva osamostaljenje »psihohistorije« kao znanosti koja istražuje probleme za razliku od opisivanja kronoloških nizova što bi, prema njemu, bio zadatak historije. Na temelju psihoanalitičke metode utvrđivanja uzrokâ »uzoraka« motiva u prijašnjem osobnom životu i njihove rekonstrukcije u odraslih, de Mause tvrdi da se povijesne činjenice ne mogu objašnjavati društvenim uvjetovanostima i vanjskim događajima nego isključivo »psihogenezom«, tobože osnovnim uzrokom svih povijesnih promjena. Riječ je o zakonitom mijenjanju načinâ odgoja djece koje je uvjetovano »pritiskom generacijâ«. Pri tom bi »psihogeničke« promjene bile, također, osnovni uzrok tehnološkim promjenama.³⁷

U borbu protiv pretenzija ekonomista i psihoanalitičara da izbrišu historiju kao znanost, ulaze i oni historičari koji bi željeli da se sačuvaju metodološka načela »stare« historije, koja su se oblikovala, uglavnom, na početku ovoga stoljeća. Najkarakterističniji i najzanimljiviji primjer je pokušaj obračuna Jacquesa Barzuna s »doktorima« koji liječe »Clio«, tj. sa »psihohistoričarima« i »kvantohistoričarima«.³⁸ Barzun ustaje protiv ekonomista, psihologa, sociologa, antropologa i demografa koji bi htjeli pretvoriti historičara u statističara. Oni grade na činjenici što se pravi smisao za historiju sve više gubi i što se općenito smatra da je historija izgubila svoju funkciju u suvremenom društvu. Pobijajući uopće novost »nove« historije, Barzun kaže da je već Lamprecht postavio na dnevni red njene osnovne postulate, kada je boravio u SAD (1904), i tvrdi da su tadašnje debate o teškom položaju i »smrti« historije bile slične kao i danas.³⁹ S obzirom na nametanje metoda raznih društvenih znanosti historiji, Barzun se pita o kojim metodama, npr., psihologije, antropologije, sociologije je riječ, jer postoje različite škole koje se međusobno pobijaju. Ne izjašnjava se protiv upotrebe rezultata i određenih društveno-znanstvenih metoda ali ne pod cijenu preobrazbe supstance historije svaki put kada se mijenja terminologija, npr., psihologije. Ratujući ne samo protiv antihistorijskih ekscesa »doktora«, koji tobože »liječe« Clio, nego i protiv svih osnovnih koncepcija »društveno-znanstvene« historije, Barzun suprotstavlja svim novim kretanjima svoja »konvencionalna« shvaćanja. Za nj historija nije znanost i nema metoda. Historičar jedino mora razmišljati o proturječnim svjedočanstvima o povijesnim činjenicama kao i — knjigovođa! Ističući suprotnost između »znanstvenog« i »intuitivnog« u ljudskom duhu, on u historiji vidi »priču« u kojoj je bitan »događaj«. Historičar se, prema Barzunu, ne bavi »procesom« nego samo ljudskom »aktiv-

³⁷ L. de Mause, The Psychogenic Theory of History, *The Journal of Psychohistory*, sv. 4, br. 3, 1977. *Isti*, The Independence of Psychohistory, na i. mj., sv. 3, br. 2, 1975; *Isti*, Psychohistory: The New Science, predgovor u knjizi: Psychohistory, A Bibliographical Guide, New York 1975; usp. i izbor članaka iz spomenutog časopisa: L. de Mause ur., The New Psychohistory, New York 1975; Časopis de Mausea je, dakako, glasilo psihologa i psihijatarâ a ne historičara. Oni se javljaju samo iznimno, uglavnom kao kritičari »psihogeničke« teorije. To je slučaj s poznatom medievistkinjom spisateljicom bestsellera Barbarom Tuchman. *Journal of Psychohistory*, sv. 3, br. 2, 1975.

³⁸ J. Barzun, Clio and the Doctors, Psycho-History, Quanto-History and History, Chicago 1974.

³⁹ Riječ je o njemačkom historičaru Karlu Lamprechtu koji se suprotstavio normama individualizacije u njemačkoj idealističkoj historiografiji a utjecao je na pojavu američke »stare nove« historije. Gross, n. dj., 153–55.

nošću« u prošlosti koju spoznaje »intuicijom« i »reaktiviranjem« (re-enacting). Od tvrdi da se historijsko istraživanje kreće unutar zdravog razuma a glavni su predmet proučavanja »aktivne manjine« koje većine slijede. Pokretačke su snage povijesti velike ličnosti. Dakako, Barzun smatra da je prošlost »nestrukturirani nered«.

Takvo fosilno shvaćanje idealističkog historizma poteklo je iz škole Collingwooda.⁴⁰ Ono proizlazi iz uvjerenja da je historija znanje (a ne znanost) o pojedinim, neponovljivim činjenicama-događajima i idejama. Upravo je ta interpretacija historije osnovni argument svih »doktora«, kada tvrde da historija može biti samo skladište podataka za njihove teorije a ne i znanost potrebna suvremenom svijetu. Zato je Barzunova knjiga naišla na otpor onih historičara koji su prevladali tradicionalnu »događajnu« historiju ali se odlučno suprotstavljaju pretjerivanjima »društveno-znanstvene« historije i antihistorijskim aspiracijama raznih društvenih znanosti. No može se pretpostaviti da u SAD ima još priličan broj historičara koji misle kao Barzun. Historijska se znanost, dakle, našla između dvije krajnosti pod lozinkama: ovdje »pod svaku cijenu staro« — tamo »pod svaku cijenu novo«. Obje te alternative vode, po mom mišljenju, prema nestanku historije kao zasebne discipline i onemogućavaju joj da se afirmira kao »ravnopravna« društvena znanost u suradnji s ostalim društvenim znanostima. No, još se nije iskristalizirala ona »sredina« koja bi, gradeći na trajnim dostignućima »konvencionalne« historije, išla ukorak s vremenom i omogućila da historija bude društvena znanost bez gubitka svoje samostalnosti.

Dok je »nova« ekonomska historija i »psihohistorija«, uglavnom, lovište ekonomista i psihologa, »nova« politička historija omiljena je istraživačka sfera historičara. »Stara« politička historija bavila se opisom djelatnosti političkih i parlamentarnih institucija, pojedinačnim izborima, aktivnošću političkih lidera. Taj pristup postoji još uvijek, no mislim više u diplomatskoj historiji.⁴¹ Pogotovu na početku šezdesetih godina takva je »konvencionalna« politička historija bila izvrgnuta žestokoj kritici od neopozitivističkog »behaviorističkog« smjera koji otada prevladava u »novo« političkoj historiji. Behavioristički historičari zahtijevaju eksplicitnu teoriju, metode društvenih znanosti i kvantifikaciju na putu prema utvrđivanju općih zakona ljudskog »ponašanja« (behavior). Pri tome je uvjet da historičari ovladaju novim tehnikama mjerenja i manipulacije informacijama, tj. da preuzmu metode i teorije društvenih znanosti i da ih razrade.⁴² Jedan od pokretača toga smjera bio je prije desetak godina

⁴⁰ George R. Collingwood, filozof i historičar, znatno je utjecao na idealističku historiografiju u Britaniji i u SAD. Isto, 176.

⁴¹ Najvažniji časopisi iz diplomatske historije jesu: *Diplomatic History*, od 1977. glasilo The Society for Historians of American Foreign Relations (Usp. članak L. M. Lees, *The American Decision to assist Tito, 1948–49*, sv. 2, br. 4, 1978) i *Current History, a World Affairs Monthly*.

⁴² Mislim da je behavioristički pokret počeo kada je Thomas C. Cochran na skupštini Američke historijske asocijacije 1947. osudio »prezidentsku sintezu«, tj. tradicionalno opisivanje djelatnosti administracija pojedinih predsjednika, i zahtijevao da se ona zamijeni »društveno-znanstvenom« sintezom. T. C. Cochran, *The Presidential Synthesis in American History*, *American Historical Review*, LIII, 1948, 748–59. Behavioristički pokret u političkoj historiji zacijelo su znatno poticali radovi Leea Bensona: *Research Problems in American Political Historiography*, u: M. Komarovsky ur., *Common*

uvjeren kako će se ostvariti vizija H. T. Bucklea, da će se prošlo ljudsko »ponašanje« proučavati naučno i da će historičari sudjelovati u općem znanstvenom pothvatu pronalaženja i razrade općih zakona ljudskog »ponašanja«. ⁴³ Dakako, velike ambicije »nove« političke historije pri upotrebi »društveno-znanstvenih koncepata« i kvantifikacije često završavaju verbalnim opisom serije podataka. ⁴⁴ U svakom slučaju, behavioristi nastoje spoznati cjelinu političkih zbivanja na temelju vremenske perspektive, uspoređivanjem rezultata niza izborâ žele formulirati hipoteze koje se mogu provjeriti, upotrebljavaju statističke metode. Oni se mnogo bave lokalnom poviješću, jer smatraju da »uzorci« političkih struktura nastaju najprije u lokalnim okvirima. Najviše istražuju »izborno ponašanje« i društveni »kontekst« politike. Nastoje konstruirati »izborne tipologije« upotrebom modela u okviru određenih teorija. Zanimaju se za »političku socijalizaciju«, psihičku orijentaciju i društveni položaj i ulogu određenih grupa. Mislim da je jedna od najvažnijih tema »ponašanje« zastupnika u raznim zakonodavnim tijelima. Najčešće su to kolektivne biografije »političkih elita« koje služe istraživanju raspodjele privilegija i moći u određene »elite«. No »nova« politička historija nije isključivo »elitistička«. Politizacija masa, a prije svega »etničkih manjina«, izaziva interes za »popularno izborno ponašanje« s »etnokulturnim« modelima, tj. objašnjenjem izbornog ponašanja etničkom pozadinom, pri čemu se klasne i društvene suprotnosti često smatraju manje važnima. ⁴⁵

Osim poddisciplina koje se predstavljaju kao »novi« tip historije postoje i određena područja kao što su, npr., »urbana« historija i historija ženâ koja se pokušavaju afirmirati kao takve poddiscipline. Npr., pojam »urbani« (gradski) ne znači samo predmet istraživanja nego i »shemu konceptualizacije«, kao i »ekonomska« ili »intelektualna« historija. »Nova« urbana historija ne zadovoljava se istraživanjem »biografija« pojedinih gradova ni gradom kao pozornicom različitih ekonomskih, društvenih, kulturnih ili političkih zbivanja. Predmet istraživanja bio bi »urbanizacija kao interakcija između ponašanja i okoline unutar dinamičnoga konteksta urbanizacije i industrijalizacije«. ⁴⁶ Čini se da je novo usmjerenje proizvelo ponajviše demografsko istraživanje kretanja stanovništva u gradovima, tj. grad je i dalje ostao, uglavnom, pozornica zbivanja a nisu

Frontiers in the Social Sciences, Glencoe 1957, 113–183; *Isti*, Turner and Beard: American Historical Writing Reconsidered, Glencoe 1960; *Isti*, The Concept of Jacksonian Democracy; New York as a Test Case (u džepnom izdanju 1964. Benson je formulirao svoja metodološka shvaćanja). Usp. i S. P. Hays, New Possibilities for American Political History: The Social Analysis of Political Life, u: S. M. Lipset – R. Hofstadter ur., Sociology and History: Methods, New York 1968, 181–227.

⁴³ Lee Benson, Quantification, Scientific History and Scholarly Innovation, u: R. P. Swieringa ur., Quantification in American History: Theory and Research, New York 1970, 25–27. Usp. i A. G. Bogue, United States: The »New« Political History, na i. mj., 36–52. Neke podatke o neopozitivizmu u SAD v. u Gross, n. dj., 282–3.

⁴⁴ D. B. Rutman, Political History: The New and the Pseudo-New, *Journal of Interdisciplinary History*, sv. 2, 1972.

⁴⁵ Mislim da se značaj »nove« političke historije može dobro razabrati iz najnovijih zbirki: W. O. Aydelotte ur., The History of Parliamentary Behavior, Princeton 1977; J. H. Silbey, A. G. Bogue, W. H. Flanagan ur., The History of American Electoral Behavior, Princeton 1978.

⁴⁶ Th. Hershberg, The New Urban History, Toward an Interdisciplinary History of the City, *Journal of Urban History*, sv. 5, br. 1, 1978, 16.

konstruirane hipoteze i modeli za povezivanje mobilnosti stanovništva i gradske »okoline«. »Nova« urbana historija želi, prije svega, poredbenu analizu rezultata istraživanja procesa urbanizacije pojedinih gradova.⁴⁷

Najzanimljivija »nova« historija zacijelo je historija ženâ. Zajedno s »marijinama«, koje nisu pripadale bijeloj »srednjoj klasi«, i žene su donedavna bile potpuno »zaboravljene« u historijskom istraživanju. Istodobno s pokretom crnih Amerikanaca za građanska prava javio se i ženski pokret koji je na različite načine obuhvatio bijele i obojene žene svih društvenih slojeva. Zato se historija ženâ pojavila kao posebna poddisciplina unutar »društveno-znanstvene« historije.⁴⁸ Historija ženâ ne može biti intelektualna ili politička historija u »konvencionalnom« smislu, jer nema toliko žena spisateljica ili političara (makar iza kulisa) na biografijama kojih bi se mogla izgraditi jedna »poddisciplina«. To je nužno »društveno-znanstvena« historija koja se na različite načine bavi društvenim položajem žena, njihovom integracijom u društvo i njihovim kolektivnim utjecajem na povijesni tok. I na tom području pravilo je upotreba kvantitativnih metoda.⁴⁹ Prema tome, »nova« historija ženâ proizvod je feminističkog pokreta i »društveno-znanstvene« historije.⁵⁰ Na svim velikim univerzitetima postoje tečajevi iz historije ženâ što ih, dakako, uvijek održavaju — historičarke! Brojna su udruženja i odbori za propagandu historije ženâ. Osnivaju se »banke« podataka i izrađuju brojne bibliografije.⁵¹ Kako pomanjkanje zaposlenja za historičare u SAD pogađa najviše žene, afirmacija historije ženâ ima svoju praktičnu svrhu.⁵²

⁴⁷ *Hershberg*, n. dj.; *L. F. Schnore*, Further Reflections on the »New« Urban History, predgovor zbirci članaka *L. F. Schnore* ur., *The New Urban History, Quantitative Explorations by American Historians*, Princeton 1978; Usp. i poglavlje o »slučaju« Bostona i o američkom »uzorku« u *S. Thernstrom*, *The Other Bostonians*, Cambridge Mass., 1973; *S. B. Warner*, *The Private City*, Philadelphia 1968. (Pojam »privatizam« kao glavno zlo u procesu urbanizacije Philadelphije, zapravo, znači kapitalizam.) *Isti*, *The Urban Wilderness*, New York 1972; *A. Callow*, *American Urban History*, New York 1973.

⁴⁸ »Demaskulinizacija« povijesti u toku je i u Evropi ali se tamo historija ženâ ne javlja kao posebna disciplina. Napor historičarki za afirmaciju historije ženâ zacijelo je dobio polet borbom za ERA (Equal Rights Amendment), za amandman američkom ustavu koji bi proglasio ravnopravnost žena.

⁴⁹ *R. Jensen* — *B. Campbell*, How to handle a Liberated Woman (quantitatively of course), *Historical Methods Newsletter*, sv. 5, br. 3, 1972.

⁵⁰ »Feministička« literatura obuhvaća probleme ženâ u globalnim razmjerima ili istražuje određene »slučajeve«. Npr., *L. B. Iglitzin* — *R. Ross* ur., *Women in the World A Comparative Study*, Clio Press 1972 (s člankom o jugoslavenskoj ženi); *A. Douglas*, *The Feminization of American Culture*, New York 1977.

⁵¹ Glavna je banka podataka: *The Women's History Research Center* u Berkeleyu. Usp. bibliografije Američkog bibliografskog centra »Clio«: *C. E. Harrison*, *Women in American History*, 1978; *J. K. Marshall*, *On Equal Terms*, A Thesaurus for nonsexist indexing and cataloging, 1977.

⁵² U prosjeku su žene u Americi slabije plaćene od muškaraca. Npr., prema podacima što sam ih dobila od *American Historical Association* na temelju statistike *National Research Councila* za 1977, postoji znatan raskorak u plaćama historičara, doktora filozofije muškaraca i ženâ nastavnika na univerzitetima. Prosječna razlika u plaći kreće se između 1000 do 2000 dolara godišnje. Znatna je razlika i u strukturi univerzitetskih nastavnika muškaraca i žena. God. 1975/6. od svih zaposlenih muškaraca historičara doktora filozofije na univerzitetima 6,60% bili su redovni profesori, a 17,40% izvanredni profesori. Za žene je taj omjer 0,40% i 6,30%.

Za ilustraciju kretanja u američkoj historijskoj znanosti može poslužiti raspodjela tema na godišnjoj konvenciji Američke historijske asocijacije (AHA), u prosincu 1978, u San Franciscu.⁵³ Tabela što sam je izradila ne može biti pravi pokazatelj za koncentraciju interesa američkih historičara uopće. Sve historijske »poddiscipline« i razna usmjerenja nisu ravnomjerno zastupana na godišnjim konvencijama AHA, jer postoji niz udruženja koja se bave pojedinim granama historije, te različita regionalna udruženja, koja redovno održavaju svoje skupove i okupljaju specijaliste. Osim toga, mnogi se referati mogu svrstati u dvije ili u više grupa na ovoj tabeli. Svakako, i iz tih se podataka mogu izvesti određeni zaključci. Organizatori su, zacijelo, postavili težište na probleme »komparativne« historije koja je, kao što smo vidjeli, ideal »društveno-znanstvene« historije. Već se plenarna sjednica bavila temom: »Može li se 'komparativna historija' definirati?« Kasnije se razmatrao problem postoji li uopće interdisciplinarna komparativna metoda. Bila sam iznenađena slabim interesom historičara za metodološke teme u vezi s komparativnom historijom.⁵⁴ Na sjednicama koje su demonstrirale praktičnu primjenu komparativne historije posjet je bio znatno bolji.⁵⁵

Konvencija Američke historijske asocijacije ne radi po sekcijama. Redovno su dva do četiri referata grupirana pod zajedničkim naslovom i čitaju se na jednoj sjednici. Rjeđe je riječ o određenoj temi za diskusiju bez referata.⁵⁶ Od 161 sjednice 36 njih imale su u svom naslovu pojam »komparacija«. To je bio najveći broj sjednica posvećenih određenom području na toj konvenciji. Znatno broj referata, koji se na tabeli javlja pod drugim rubrikama, također uspoređuje razne probleme.

Broj sjednica posvećenih:

komparativnoj historiji	36	SAD	35
političkoj historiji	34	Velikoj Britaniji	15
socijalnoj historiji	21	Francuskoj	9
ekonomskoj historiji	11	Kini	8
religioznoj historiji	11	Rusiji	8
urbanoj historiji	9	Latinskoj Americi	8
historiji žena	8	Evropi	8
intelektualnoj historiji	6	Židovima	8
kulturnoj historiji	4	Africi	6
diplomatskoj historiji	3	Njemačkoj	5

⁵³ Program of the Ninety-Third Annual Meeting, American Historical Association, Dec. 28–29–30, 1978, San Francisco.

⁵⁴ Budući da za slab posjet pojedinih sjednica mogu postojati različiti razlozi, obratila sam se nekim prisutnim historičarima za koje znam da pripadaju »avangardi«. Rekli su mi da se većina američkih historičara ne zanima za metodološke probleme.

⁵⁵ Veliko zanimanje pobudila je diskusija o koncepcijama Imanuela Wallersteina o »modernom svjetskom sistemu«. I. Wallerstein, *The Modern World Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the 16. century*, New York – London 1974. Pri tom valja istaknuti da je Wallerstein direktor »Fernand Braudel Centra«. V. bilj. 19.

⁵⁶ Znatno broj referata održan je na skupovima raznih udruženja. U broj službenih sjednica, također, nije uključena prezentacija novih doktorskih disertacija iz različitih područja istraživanja.

psihohistoriji	2	Kanadi	5
kvantitativnoj historiji	3	Japanu	3
		Španjolskoj	3
nastavi historije	20	Italiji	2
nastavnim demonstracijama	9	Balkanu	2
audiovizuelnim demonstracijama	4	Istočnoj Evropi	2
pitanjima historijske profesije	6	Aziji	3

Sjednice posvećene pojedinim zanimljivim temama:

imperijalizmu	7	pravnoj historiji	3
radu	7	prvom svjetskom ratu	3
drugom svjetskom ratu	6	oralnoj historiji	2
obitelji	6	trećem svijetu	2
srednjem vijeku	4	nauci i tehnologiji	2
vojnoj historiji	4	seksualitetu	1

Prisustvovala sam nekim od tih sjednica, razgovarala sam s pojedinim historičarima i usporedila naslove referata, pa sam stvorila određenu sliku kako »komparativna« historija izgleda u praksi. U vezi s pitanjem kako zemljoposjedničke elite brane svoj sistem, jedan je referat uspoređivao opravdanja američkog ropstva i ruskog kmetstva 1760–1860, a drugi je pokušao utvrditi sličnosti »konzervativne ideologije« američkih vlasnika plantaža i pruskih junkera. Jedna se sjednica bavila pitanjem kako se »holocaust« (uništenje Židova u drugom svjetskom ratu) interpretira u nastavi u Zapadnoj Evropi, u nastavi njemačke povijesti u SAD i u istočnoevropskoj »komunističkoj ideologiji i historiografiji«. Sudionici konvencije imali su priliku uspoređivati dostignuća u istraživanju geografskih područja (area-studies) kao što su Afrika, Kanada, Istočna Azija i Jugoistočna Azija. Na jednoj se sjednici govorilo o gradovima u 19. stoljeću, pri čemu se jedan referat odnosio na usporedbu društvenih struktura u Bostonu i Charlestonu 1830-ih godina, a drugi na Dar Es Salam (Istočna Afrika). Historičari obitelji (vrlo raširene grane u Zapadnoj Evropi i u SAD) raspravljali su o »odgojnim strategijama« talijanskih emigranata New Yorka 1900–1950, te o odgoju seljačke djece u Francuskoj i Njemačkoj 1750–1850. Bavili su se i pitanjem seksualnosti te odnosom obitelji prema politici u Evropi i Americi pri čemu su bile uključene teme kao što je problem neudatih žena u Engleskoj i SAD 1850–1880, te »kapitalizam i feminizam« u SAD, Italiji i Švedskoj 1870–1970. Zanimljiv je bio i pokušaj usporedbe određenih sistema seljačkog rada u Španjolskoj Americi. Interes za studij birokracije odrazio se u referatima koji su se bavili »postkolonijalnim« afričkim birokracijama te modernom birokracijom u SAD i Latinskoj Americi. Problem Chicanos (Meksikanaca) u SAD razmatrao je referat koji je uspoređivao nastanak meksičkih »susjedstava« u Tucsonu, Houstonu i Chicagu, dok je drugi referat pokušao obuhvatiti problem naseljavanja Chicanos u američkim gradovima u cjelini. Referati u okviru »komparativne« historije bavili su se i »planiranjem historije« ili »historiografskom granicom«, tj. obranom i bitkom za opstanak historijske discipline u SAD, Njemačkoj, Velikoj Britaniji i Japanu, zatim »modelima uloga« u anglo-američkom imperijalizmu 1870–

1914, američkim i francuskim gledištima o Indokini u drugom svjetskom ratu, »socijalnim konfliktima« za prvoga svjetskog rata u Americi i Evropi, socijalnim darvinizmom u Velikoj Britaniji, Njemačkoj i Francuskoj te njegovim osobinama oko 1900. Bilo je i sjednica o tome što je »socijalna devijacija« u Californiji i Tasmaniji a tema o društvenim promjenama i seljaštvu obuhvaćala je pitanje agrarnog društva u Cochabambi (Bolivija) u 18. stoljeću i bune puka u Japanu u periodu Mejdži.

Usporedbe su se odnosile, uglavnom, na razne zemlje, ili na pojedina područja određene zemlje, ili na pojedine pojave koje se u određenim zemljopisnim regijama javljaju u različito vrijeme. U svakom slučaju prevladava »geografska« usporedba. Rjeđa je »kronološka« usporedba kao što je, npr., razmatranje »teorije otpora« prije reformacije i nakon nje. Mogla sam zapaziti da pojedini referati grupirani pod zajedničkim naslovom nisu imali nikakve veze osim što su se bavili istom okvirnom temom, npr. urbanizacijom. Pojediniosti koje su ti referati iznosili imaju, zapravo, zadaću da prikupe građu za buduće šire i produbljene usporedbe. Znatan je broj autora koji nastoje osvijetliti i provjeriti rezultate vlastitog istraživanja podacima dobivenim iz literature o ispitivanju sličnih problema na drugim geografskim područjima. Usporedbeni materijal samo im je pozadina. Ima prilično autora koji proizvode nešto kao »Sammelreferat«, tj. nastoje prikupiti i uopćiti rezultate što proizlaze iz pojedinačnih istraživanja određene problematike.

Referati koji su se bavili političkim problemima raspravljali su u stilu »nove« političke historije, npr., o političkim sistemima, o političkim filozofijama i ideologijama, o rasnim pitanjima i klasnoj borbi, o elitama i o »popularnom ponašanju«. Neki su se referati bavili i revalorizacijom određenih gledišta iz američke političke povijesti. Mislim da velik broj referata iz »nove« političke historije na ovoj konvenciji odražava njen središnji položaj unutar američke historijske znanosti.

Referate iz socijalne historije teško bi bilo svesti pod zajednički nazivnik, pogotovu zato što i prvenstveno političke teme redovno osvjetljavaju i društvenu »pozadinu«. Možda bi se, ipak, moglo reći da su to najčešće demografske analize.

Na konvenciji je prevladavala »stara« ekonomska historija, no bila je riječ i o zadacima ekonomske historije pa se diskusija kretala oko problematike »nove« ekonomske historije. Ostali referati bavili su se vrlo različitim problemima, npr. američkim poduzećima na stranim tržištima, ekonomskim determinantama profesionalnih i »kućnih« uloga žena, utjecajem Rusije na industrijsku revoluciju u Engleskoj s obzirom na trgovinu, ekonomskim promjenama i obiteljskim »carstvima« u Latinskoj Americi, kolonijalizmom, njemačkom industrijskom elitom.

Religiozna historija bila je na konvenciji dobro zastupana, i to ne samo na općim sjednicama nego i na posebnim skupovima što su ih organizirala različita udruženja za crkvenu historiju.⁵⁷ Religiozna historija vrlo je

⁵⁷ Glavno je udruženje: The American Society of Church History (osn. 1888). Pojedine crkvene organizacije imaju udruženja za istraživanja vlastitih institucija i religioznih stremljenja. Npr., The American Catholic Historical Association, American Society for Reformation Research, The American Jewish Historical Association. Postoje, dakako,

raširena grana »intelektualne«, socijalne i »komparativne« historije, zbog velike uloge pojedinih crkava u američkoj povijesti i njihova utjecaja na određene društvene slojeve i »etničke manjine«.

Referati iz urbane i intelektualne historije kretali su se u okviru problematike što sam je već izložila. Možda bi bilo zanimljivo nabrojiti teme iz historije ženâ koje su karakteristične za to »novo« područje. Riječ je o temama iz američkog i britanskog feminizma 1873—1914, o obliku kursova iz historije ženâ na univerzitetima, o problemima prostitucije, o diskriminaciji ženâ, o strategiji »etničkih« žena (Chicane, crne i bijele žene) u razdobljima ekonomske depresije.⁵⁸

Redoslijed referata po pojedinim zemljama na tabeli, možda, govori nešto o političkoj klimi.⁵⁹ No, valja imati na umu da postoje mnoge organizacije koje se bave historijom određene zemlje ili širega geografskog područja a sve su imale posebne sastanke za vrijeme konvencije.⁶⁰

Atomizacija historijske znanosti došla je do izražaja u okupljanju uskog kruga historičara specijalista, a u nedostatku interesa za šire teme. U svom godišnjem izvještaju urednik *American Historical Review*, glavnog organa Američke historijske asocijacije, posebno je naglasio poteškoće uređivanja časopisa koji se obraća »cijeloj profesiji« i postavlja životno pitanje za američke historičare (i historičare uopće): »Mare li historičari za historiju kao takvu ili samo za područje svoga istraživanja? Zanima li

i brojni časopisi koji se bave poviješću svoje crkve. Npr., *The Journal of Presbyterian History*. Najvažniji je zacijelo časopis: *The History of Religions*, koji donosi priloge iz povijesti svih religija i religioznih institucija pa ima, prema tome, »komparativni« značaj.

⁵⁸ Za vrijeme konvencije djelovali su brojni odbori koji se bave promocijom historije ženâ ili interesima historičarki. Održani su i zajednički sastanci raznih organizacija. Posebno su se sastale crne historičarke.

⁵⁹ Rubrici »Balkan« pripadaju dva referata iz hrvatske povijesti: *I. Banac*, Pavao Ritter Vitezović and the Origins of Croatian Nationalism (intelektualna historija) i *R. J. Donia*, New Migrants and Old Urbanites: The Croatian Struggle for Dalmatian Towns 1867—1900 (urbana historija).

⁶⁰ Spominjem neke od tih organizacija: Academy of American Research, American Association for the Study of Hungarian History, American Catholic History Association, American Community for Irish Studies, American Commission on the History of the Second World War, American Commission for Environmental History, American Society of Church History, Austrian Historians, Bibliography Association of Historians, Community on History in the Classroom, Conference Group for Central European History, Conference on Latin American History, Mormon History Association, Medieval Academy of America, Polish American Historical Association, Societas-Conference Group for Social and Administrative History, Society for Historians of American Foreign Relations, Society for Historians of the Early American Republic, Society for Italian History Studies, Study Group on Labour and Working Class History, Conference on Slavic and East European History, Modern European History Section, U. S. Commission on Military History, American Society for Reformation Research, Conference on Asian History itd. Velik je broj američkih historijskih udruženja koja se nisu službeno pojavila na toj konvenciji, ne uključujući ovamo regionalna društva. Upozorila bih na The Council for European Studies (osnovan 1971) koji ima oko 40 članova u SAD i Kanadi, a bavi se, prije svega, zajedničkim problemima »nacija« Zapadne Evrope i Sjeverne Amerike. Karakteristično je da ti »europeanisti« obuhvaćaju pod pojmom »Evropa« samo Zapadnu Evropu, Zapadnu Njemačku, Italiju i Grčku! Ostali dio Evrope pripada području »istočnoevropskih studija« ili možda uopće nije »Evropa«? Podatak prema pozivu što sam ga primila za prvu konferenciju »europeanista« u ožujku 1979.

se historičar SAD za ono što piše historičar Evrope i obratno? Mare li obojica za Afriku, Aziju ili Latinsku Ameriku? Mare li socijalni historičari »novog« stila za »starinsku« političku ili intelektualnu historiju? Hoće li kvantitativna historija ostati zatvorena knjiga za historičare koji su u godinama svoga formiranja bježali pred terorom matematičkih i fizičkih nauka?« Urednik ponavlja staru tužaljku »[...] čini se da znamo sve više i više o sve manjem i manjem području«. ⁶¹

Zacijelo pada u oči velik broj tema koje se bave nastavom historije na svim stupnjevima. Nastava se na svim konvencijama tretirala ravnopravno sa znanstvenim rezultatima no sada joj pripada posebno mjesto. Američko školstvo bori se s užasnim poteškoćama (koje mislim potječu iz neuspjelih pokušaja izjednačenja nastave za djecu svih rasa i društvenih slojeva u jednom društvu velike nejednakosti ali i iz unošenja pedagoških metoda koje su povećale kaos). Podizanje razine metodike nastave historije i unošenje novih rezultata u škole sve više postaje dio bitke za revalorizaciju historije i njene odgojne funkcije. ⁶² Odsjek za nastavu AHA organizirao je na konvenciji plenarnu sjednicu pod naslovom: Zašto studirati historiju? To je zacijelo posljedica smanjenja broja studenata historije na gotovo svim univerzitetima u posljednjih desetak godina. Uvijek ima priličan broj studenata koji upisuju pojedine »razrede« iz historije, kao općeobrazovne ili pomoćne predmete za svoju glavnu struku, no broj diplomiranih historičara sve je manji.

Na konvenciji je došla do punog izražaja osnovna briga američkih historičara — nezaposlenost! Već nekoliko godina AHA na različite načine pokušava doskočiti tome zlu obavijestima o mogućim »karijerama« za historičare, različitim odborima koji se sustavno bave koordinacijom obavijesti o zaposlenjima i »prekvalifikacijom« historičara. Mladi doktori filozofije — historičari, u pravilu, više ne mogu naći zaposlenje na univerzitetima i u naučnim institucijama, osim ako im je struka »konjunkturna« kao što je danas, npr., kineska historija. ⁶³ Izvještaj AHA iz 1975. žali se

⁶¹ Program AHA, n. dj., 108. Smanjenje broja članova AHA od 20.188 god. 1970. na 15.783 god. 1977. također je u vezi s »dramatičnim porastom broja atraktivnih društava koja služe specijaliziranim znanstvenim interesima historičara« ali i s opadanjem broja studenata historije. Isto, 104. *American Historical Review* sada donosi »adrese« predsjednika AHA u posebnom broju s člancima iz specijalnosti kojom se taj predsjednik bavi. No, sudeći prema C. Gibsonu koji piše isključivo o problemima vlastitog istraživanja povijesti Latinske Amerike, ni predsjednici nemaju što reći o problemima historijske znanosti. AHR, sv. 83, br. 1, 1978.

⁶² Bilten AHA — *Newsletter* ima mnogo članaka i podataka koji se odnose na nastavu. Vrijednu obavijest o revalorizaciji američke povijesti u osnovnoj i srednjoj školi, nakon sloma mita o »loncu za taljenje«, daje, na temelju analize brojnih udžbenika, *Frances Fitz Gerald*, *Onward and Upward with the Arts*, *The New Yorker*, 26. II, 5. i 12. III 1979.

⁶³ U nezanimljiva područja možemo, zacijelo, ubrojiti istraživanje i nastavu povijesti Istočne Evrope (izuzevši SSSR). Studenti zaziru od doktorata, npr., iz jugoslavenske povijesti s kojim ne bi mogli konkurirati za zaposlenje u znanstvenim institucijama. Stručnjaci za povijest Jugoistočne Evrope, uglavnom, predaju rusku historiju a nekad čak i »evropsku«, tj. zapadnoevropsku historiju. Pitanje je neće li mjesta sadašnje generacije stručnjaka za povijest »istočne Evrope« utrnuti nakon njihova odlaska u penziju. Jedan od tih specijalista iznosi taj problem u okviru »adekvatnosti ili neadekvatnosti« istraživanja povijesti Istočne Evrope za »formulaciju politike«. *P. F. Sugar*, *The State of East European Studies*, *The Washington Quarterly*, 1978, sv. 1, br. 4. Istraživački pothvati i mogućnost da se zaposli profesor određene specijalizacije ovise,

na »nedostatak povjerenja u vrijednost višeg obrazovanja i u vrijednost historije kao discipline«. Zato je potrebno uvjeriti »naše leadere u poslovjetu, biznisu i u vladi« da daju veći dio sredstava za održavanje, odnosno proširenje mogućnosti za studij historije i mobilizirati članstvo AHA za program »promocije studija historije«, za proširenje historijskog znanja u javnosti, »za uspostavljanje povjerenja u našu disciplinu« a time i za ublaženje »krize zaposlenja«. ⁶⁴ U Nacionalni odbor za koordinaciju promocije historije učlanjen je velik broj organizacija. Mislim da je, prije svega, riječ o pokušajima da se historičari uguraju u »biznis« i upravu. Zato oni moraju postati stručnjaci za: »korporativno planiranje, primijenjeno istraživanje, za analizu tržišta, za informaciju i manipulaciju arhivima, za zaštitu spomenika i muzejsku administraciju«. Oni moraju znati analizirati probleme i predlagati rješenja, izrađivati sinteze poslovne tehnike koji su važne za djelatnost »vrhunskih menedžera«. Program »primijenjene historije i društvenih znanosti« želi proizvesti »analizatore« upravne, poslovne, kulturne itd. politike koji bi se mogli poslužiti historijskim mišljenjem i izvorima u skladu s preciznim »istraživačkim oruđem« društvenih znanosti i sagledati probleme u »povijesnoj perspektivi« radi objašnjenja procesa koji su u toku. ⁶⁵ Prema tome, historičar mora steći sva znanja koja mu omogućavaju da postane činovnik u državnoj upravi, u raznim institucijama i u biznisu. Pri tom je očigledno da bi studij historije pružao takvom činovniku samo opću naobrazbu, dok bi njegova prava struka bila administrativna tehnika.

S obzirom na golem broj univerziteta i ostalih znanstvenih institucija s historičarima koji podliježu poznatoj američkoj lozinki »objavi ili pogini«, historijska je proizvodnja izvanredno velika. Posebno impresionira

dakako, o izvoru financiranja, tj. od političkih interesa državnih organa i određenih privatnih fundacija. Dakako, spretni menedžeri među historičarima mogu često nabaviti novca i za »neutralne« svrhe. Karakteristično je za SAD da postoje organizacije koje se sustavno brinu za određeno područje istraživanja i nastave. U ovom slučaju to je American Association for the Advancement of Slavic Studies i The Joint Committee on Eastern Europe. Od 1978. postoji The National Council for Soviet and East European Research. To odražava gledište određenih političkih faktora da je »Istočna Evropa« samo »satelit« SSSR-a pa se njena povijest može proučavati nekako »usput«. Budući da Jugoslavija nije u »bloku«, postoji nešto veći interes za njene suvremene probleme a pogotovu za nagađanja o njenoj budućnosti. No, to ne vrijedi za povijest jugoslavenskih naroda. Nedavno je izašla prva knjiga koja pokušava dati pregled unutrašnjeg razvoja Jugoslavije nakon 1948. *Dennison Rusinow, The Yugoslav Experiment 1948-1974*, Berkeley-Los Angeles 1977. Jugoslavenski problemi češće su uključeni u razna »komparativna« izdanja. Npr., *I. Adizes, E. Mann Borgese, Self Management, New Dimensions to Democracy, Studies in International and Comparative Politics Series 7, ABC - Clio 1975.*

⁶⁴ Program of the 90th Annual Meeting, AHA, Atlanta 1975. O »lovu na zaposlenja« mogu se naći »gnjevni« članci, npr., *M. A. Marty, Illusions, AHA Newsletter*, sv. 16, br. 6, 1978; *J. Herzberg, The Historical Profession: A Look Back in Anger?*, na i. mj., sv. 16, br. 7, 1978.

⁶⁵ Informacija iz prospekta spomenutog komiteta i College of Humanities and Social Sciences u Pittsburgu. U federalnim agencijama i odjelima nema historičara koji bi se bavili »institucionalnom historijom«. Određene ankete pokazale su kako tamošnji birokrati smatraju da je historija samo »javna informacija« ili održavanje arhiva i da su im historičari nepotrebni. Zato se u AHA smatra kako treba »uvjeriti« te agencije da zaposle historičare. *A. K. Nelson, History without Historians, AHA Newsletter*, sv. 16, br. 2. i br. 5, 1978.

broj i raznovrsnost časopisa koji, uz mnogobrojne bibliografije, pružaju izvrsne informacije. Postoje, štoviše, i časopisi koji objavljuju isključivo ocjene.⁶⁶ Golem je broj časopisa koji se bave lokalnom američkom historijom. Svaka država ima jedan ili više historijskih časopisa.⁶⁷ Postoje i regionalni časopisi.⁶⁸ Brojni časopisi i godišnjaci razmatraju razne probleme američke historije.⁶⁹ Posebno značenje imaju časopisi koji izlaze u SAD ali imaju internacionalni urednički odbor i bave se pojedinim kontinentima ili njihovim regijama.⁷⁰ Za nova kretanja karakteristični su časopisi koji se bave historijom obojenih manjina.⁷¹ Neki časopisi specijalizirani su za stari i srednji vijek, za renesansu te za modernu historiju.⁷² Različite historijske organizacije izdaju svoje biltene.⁷³ Prijevodi historijskih članaka s raznih jezika izlaze u periodičnim izdanjima i u skromnim tehnikama.⁷⁴ Neki su časopisi i bilteni važni za razvoj metoda i tehnika u historijskom istraživanju.⁷⁵ Na kraju, valja spomenuti »lijeve« historičare koji su 1973. osnovali marksističku »organizaciju radikalnih historičara«. Oni izdaju *The Radical History Review* i bilten *Radical Histo-*

⁶⁶ *Trends in History*, časopis s međunarodnim uređivačkim odborom, donosi obavijesti iz historiografije, nastave historije, metodologije, filozofije historije. Obavještava o novim perspektivama i o interdisciplinarnom pristupu, npr., u historiji rada, žena, Crnaca itd. i o rezultatima istraživanja različitih svjetskih regija. Sličnu ulogu imaju i časopisi: *Reviews in American History* i *Reviews in European History*.

⁶⁷ Npr., *Kansas Historical Quarterly*, *Louisiana History*; *Maryland Historical Magazine*, *Michigan History*, *Minnesota History*, *Montana*, *New England Quarterly*, *New Mexico Historical Review*, *The New York Historical Society Quarterly*, *North Carolina Historical Review*, *Ohio History*, *Oregon Historical Quarterly*, *Pensylvania History*, *California History Quarterly*, *Tennessee Historical Quarterly*, *Virginia Magazine of History and Biography*.

⁶⁸ *The Magazine of Western History*, *The Journal of Southern History*, *The Pacific Historical Review*, *Southwestern Historical Quarterly*.

⁶⁹ Osim već spomenutih časopisa, to su, npr., *Perspectives in American History* i *Civil War History*.

⁷⁰ *The International Journal of African Historical Studies*, *The Journal of Asian History*, *The Hispanic American Historical Review*, *Central European History*. U tu grupu ulaze časopisi koji se bave Istočnom i Jugoistočnom Evropom. Arizona State University izdaje uz internacionalnu suradnju ove časopise: *Canadian-American Slavic Studies*, *Russian History*, *Soviet Union*, *East Central Europe*, *South Eastern Europe*, *Byzantine Studies*. Važni su, također, časopisi: *East European Quarterly*, *Slavic Review* i *Austrian History Yearbook*. Članci i recenzije iz jugoslavenske historije izlaze i u časopisima koji nisu specijalizirani za Jugoistočnu Evropu. Valja upozoriti na američke bibliografije za slavenske i istočnoevropske studije koje izlaze od 1960. Posljednji svezak: *The American Bibliography of Slavic and East European Studies for 1975*, Prepared at the Library of Congress for the American Association for the Advancement of Slavic Studies, Columbus Ohio 1978. Usp. i: P. L. Horecky – D. H. Kraus, *East Central and South East Europe, A Handbook of Library and Archival Resources in North America*, ABC Clio 1976.

⁷¹ *The Journal of Negro History*, *The Indian Historian*.

⁷² *The American Journal of Ancient History*, *Greek Roman and Byzantine Studies*, *The Journal of Medieval and Renaissance Studies*, *The Sixteenth Century Journal*, *Renaissance Quarterly*, *Journal of Modern History*, *Journal of Contemporary History*.

⁷³ *American Society for Eighteenth Century Studies*, *Oral History Association Newsletter*, *Negro History Bulletin*.

⁷⁴ *Soviet Studies in History*, *Chinese Studies in History*, *The Soviet Review*.

⁷⁵ *Historical Methods Newsletter*.

rians Newsletter koji, uz ostalo, donose bibliografije historijskih radova zanimljivih za marksiste.⁷⁶

Na kraju, čitalac očekuje zaključak. No, mislim da ne bih mogla dati meritornu ocjenu i kad bih imala mnogo više obavijesti. Za nekoga tko dolazi iz male zemlje, gdje se gotovo svi oni koji se bave historijskim istraživačkim poslom međusobno poznaju, teško je procijeniti kretanje u kojem sudjeluju deseci tisuća istraživača. Pri tom valja imati na umu da je riječ o procesu preobrazbe historijske znanosti s teškim konvulzijama. Neosporno je, zacijelo, da je »društveno-znanstvena« historija postigla znatne rezultate ali da je bremenita velikim opasnostima za opstanak historije kao samostalne discipline.

SUMMARY

WHAT IS NEW IN AMERICAN »NEW« HISTORY

In a notice intended for Yugoslav historians the author points out that the characteristic traits of the »new« American history seem to indicate the existence of two, perhaps incompatible, tendencies. The first is a break up of the science of history into a number of specialised »new« histories, with the attendant question of their methodological relationship to other social sciences. The second is the so-called »comparative« history, interdisciplinary in its approach to »case studies« which are systematically compared to yield general conceptual conclusions. The author discerns a fundamental issue at stake in the present situation, namely will these »new« histories merge with specific social sciences, or will they, together, create a »new« science of history.

The debate surrounding several branches of »new« history and their achievements is extremely spirited. It has been joined by historians who accept, in principle, the notion that American history must be re-thought and re-written. Those who stand between the »old« and the »new« are also vociferous: they protest, rightly, the outrageous claims made by »new« history taken over by non-historians who try to turn the science of history into a receptacle of data for their theories. Some forays of »new« history are quite sensational, in that their achievements depend for effect upon a complete negation of previous results. Conservative historians are not idle, either. They offer rebuttals of »new« positions from the standpoint of traditional history.

The author maintains that »new« history represents a development of traditions sovereign in the beginning of this century, although it grew to its full controversial

⁷⁶ Brojevi RHR su obično tematski. Npr., br. 29, 1978/9. posvećen je marksističkoj historiografiji u Britaniji. Bilten, također, kritizira određene pojave u historijskim organizacijama. Npr., br. 27, 1978. osuđuje vijeće AHA što nije prihvatilo provođenje bojkota onih država koje se nisu izjasnile za amandman američkom ustavu o jednakim pravima žena. Bojkot bi se proveo tako što se u tim državama ne bi održavale konvencije i ostale konferencije AHA. Vijeće nije prihvatilo bojkot usprkos zahtjevima svojih ženskih članova i anketi u kojoj se većina članova AHA izjasnila za bojkot. Marksistički ili »radikalni« časopisi koji objavljuju historijske priloge jesu: *Marxist Perspectives*, *New Left Review*, *Socialist Review*, *Review of Radical Political Economy*.

stature in the sixties, in the climate of bankruptcy of the American myth about the melting pot when the vision of a homogeneous American nation disintegrated before a new awareness of the complexity of social structures and the multiracial nature of the US population. Inevitably, history began to investigate problems which had hitherto been exclusive preserves of other social sciences, and a host of new questions came to the fore: questions involving methodology, new subdisciplines of historical research, interdisciplinary nature historical research, in short, new definitions of history seem to be in order.

The author holds that the »new« in history is the result of a neopositivistically oriented social-scientific approach. The ideal is an exact empirical investigation as exemplified by case studies subjected to comparison. Source material is used to test hypotheses drawn from theoretical postulates of other social sciences. Quantitative methods carry a great deal of weight, but it is not possible to reduce the problematics of »new« history to questions of quantification, although a number of economists, psychologists, sociologists and anthropologists identify science with counting and measurements and deny the validity of »qualitative« history.

The author provides a survey of trends in social-scientific history. She believes that »new« history is merely a common name for a variety of special »histories«, and provides information about several »new« histories, such as economic history (Cliometrics) and psychohistory, where economists and psychologists/psychiatrists endeavour to turn history into a laboratory for testing of their theories. She reports on the »new« political history, where changes seem to be of special import since political history used to be the central domain of conventional history. The »new« urban history and women's history, a result of a merger of the feminist movement and social-scientific expectations, are also dealt with. The author attempts to illustrate characteristics of »new« history using as evidence some of the papers read at the AHA Convention in December 1978, and assesses the difficulties and prospects of the profession facing a bleak employment situation.

Lastly, the author reports on the prolific historical writing in the USA, aided, no doubt, by the large number of specialised journals and reviews. She concludes that history in the USA is in a difficult and turbulent transition: there is evidence of significant achievement in social-scientific history, but it is pregnant with dangers to the existence of history as an independent discipline.